

MARIA ZARĘBINA

NAZWY ZAWODÓW W „PANU TADEUSZU”

Jeżeli przez zawód będziemy rozumieli umiejętność w zakresie wykonywanej czynności, jej wykonywanie stałe oraz fakt, że stanowi ona źródło utrzymania¹, od razu w momencie przystąpienia do analizy materiału, i to historycznego, napotykamy na trudności podobne do tych, jakie wystąpiły w dyskusji prasowej na tematy jak najbardziej współczesne: Czy *dyrektor* to zawód czy stanowisko? A więc należy się liczyć z trudnością rozróżnienia między zawodem a funkcją, np. *szef*, *dowódca*, *wódz*, między doraźnym a stałym wykonywaniem czynności, np. *badacz*, *tancerz*; między zawodem a powołaniem, np. *ksiądz*, *zakonnik*. Jeśli umieszczę na liście nazw zawodów *zakonnika*, to czy dać tam również *bernardyna*, *dominikanina*, *paulina*? Podobne dylematy powstają, gdy przychodzi rozstrzygnąć między typowymi dla PT nazwami urzędów tytularnych, a więc między godnością a nazwą zawodową, np. *sędzia* czy *stolnik* (pomijając już fakt, że w poemacie pełnią one funkcje imion własnych postaci literackich). A jeśli już zostawimy te tytularne urzędy, godności, czy nie powinniśmy również włączyć do naszych analiz wyrazów typu *hrabia*, *baron*, *markiz*, a konsekwentnie nawet *ksiązę* i *król*. Takich wątpliwości jest jeszcze więcej, np. jeśli *chłop* oznacza rolnika, która to nazwa jest również określeniem stanu, to może na naszej liście powinien się znaleźć również *szlachcic* i *mieszczanin*?

Rozstrzygnięć autorka szukała w tekście epepei², w słownikach³ oraz w opracowaniach historyków⁴. Ale i u historyków są podobne wątpliwości, skoro np. K. Buczek sam wyraz *zawód* w odniesieniu do ludności służebnej daje stale w cudzysłowie. Skromne ramy tego artykułu nie pozwalają na każdorazowe przedłożenie argumentów pro i contra. Być może przy obszerniej-

¹ Por. Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. X, Warszawa 1968, hasło *zawód*, znaczenie 1.

² Por. A. Mickiewicz, Pan Tadeusz, w: Dzieła, wyd. narodowe, t. IV, Kraków 1949. Tekst i uwagi o tekście L. Płoszewski. Objaśnienia J. Krzyżanowski.

³ Głównie Słownik języka Adama Mickiewicza (w skrócie SJAM), red. nac. K. Górski i S. Hrabec, t. I–XI, Wrocław 1962–1983.

⁴ Por. Z. Góralski, Urzędy i godności w dawnej Polsce, Warszawa 1983; Z. Gloger, Encyklopedia staropolska, t. I–II, Warszawa 1958; K. Buczek, Książęca ludność służebna w Polsce wczesnofeudalnej, Wrocław 1958.

szym opracowaniu tematu zawartość listy ulegnie pewnym zmianom (poszerzającym), na razie autorka pragnie tylko zapewnić, że żaden termin nie dostał się na listę bez wcześniejszych rozważań i przemyśleń. Obecnie przedstawię to zagadnienie jedynie na wybranych przykładach.

Jeżeli zatrzymamy się nad typową dla epopei terminologią myśliwską, spotkamy w tekście wyrazy takie, jak np. *myśliwy*, jego synonim *myśliwiec*, *szczwacz*, *oblawnik*, *obsacznik*, *dojeżdżacz*. Na pierwszy rzut oka wszystkie one kwalifikują się jako nazwy zawodowe. Ale gdy weźmiemy pod uwagę, że owi *myśliwi* i *myśliwcy* to głównie szlachta i dla nich myślistwo nie jest przecież źródłem utrzymania, ale rodzajem rozrywki, nasz pierwotny osąd zostanie zachwiany. Z drugiej jednak strony nie da się dokładnie ustalić, czy przez myśliwych nie rozumie poeta ogółu osób zatrudnionych w polowaniu, a więc i takich, dla których to zajęcie jest źródłem utrzymania, jest zawodem. Zilustrujmy nasze wahania przykładami tekstowymi:

I 732 – 739 (o Asesorze) „Dawniej człek dostatni, / Schedę ojca swojego strwonił i majątek bratni, / Wszystko, na wielkim figurując świecie; / Teraz wszedł w służbę rządu, by znaczyć w powiecie. / Lubił bardzo myślistwo, już to dla zabawy, / Już to, że odgłos trąbki i widok obławy / Przypominał mu jego lata młodociane, / Kiedy miał strzelców licznych i psy zawołane”. Tu *myślistwo* oznacza zawód, ale jest rzeczownikiem abstrakcyjnym, my natomiast zajmujemy się osobowymi. Natomiast w I 770: „Jutro i Hrabia z całym myślistwem tu zjedzie” wyraz oznacza ‘myśliwych’, i jak z przebiegu dalszej akcji wynika, wcale nie szlachtę, tylko służbę, ludność służebną. W zdaniu IV 482: „Myśliwiec krąży koło puszczy litewskich łoża, / Zna je ledwie po wierzchu” nie wynika jasno, czy chodzi o „zawodowca” czy „hobbystę” (że użyjemy takich anachronicznych określeń).

Z kolei w tekście II 78 – 79: „Więc Tadeusz odjechał i z gośćmi się złączył, / Właśnie wtenczas myśliwi smycze zatrzymali / I wszyscy nieruchomi na swych miejscach stali”, autor mówi o całej drużynie łowieckiej, więc też o tych, dla których myślistwo jest zawodem.

Podobny kłopot jest z wyrazem *strzelec*. We fragmencie dotyczącym Asesora owi *liczni strzelcy*, których *miał*, to strzelcy zawodowi. Wyraz ma takie objaśnienie w SJAM: 1. ‘myśliwy, uczestnik polowania, członek służby dworskiej, której zadaniem jest występowanie z bronią w czasie polowania’ i 2. ‘człowiek posługujący się w walce bronią’. To drugie znaczenie na razie nas tu nie obchodzi. W obrębie pierwszego mamy jednak zróżnicowane przykłady. Np. VIII 208: „Bo chciałem opowiedzieć wypadek ciekawy / Podobny do zdarzenia wczorajszej wyprawy, / Co się trafił najpierwszym strzelcom naszych czasów / Posłowi Rejtanowi i księciu Denassów”. Tu mamy do czynienia z określeniem umiejętności wysokiej klasy, ale nie zawodu.

Z kolei wyraz *szczwacz* według SJAM to ‘myśliwy wypuszczający psy na zwierzynę’, a *dojeżdżacz* ‘myśliwy na koniu, ścigający z chartami zwierzynę’, np. II 54: „Zgraja chartów wypadłszy wesoło skowycze, / Widząc rumaki szczwaczów, dojeżdżaczów smycze”. *Oblawnik* to ‘uczestnik polowania

zwanego obławą, osaczający zwierzynę’, a *osacznik* podobnie: ‘uczestnik obławy osaczający zwierza’. Niewątpliwie są to ludzie ze służby dworskiej albo wzywani ze wsi do tych czynności. Czy jednakże jest to jedyna czynność, jaką się oni parają, tj. czy jest to zajęcie stałe, tego wywnioskować z tekstu nie można, a według K. Buczka mogła to być służba i chłopci wzywani do pewnych zajęć okazjonalnie (o czym mowa jest w ks. III w. 744 – 748, w którym Sędzia wysyła na wieś setnika, żeby zwerbował ludzi do obławy). Natomiast wiemy o stałości zawodowego zajęcia w odniesieniu do *strzelców* (Niesiołowski... dwiestu strzelców trzyma obyczajem pańskim, I 792), a także *leśniczych* i *gajowych*. Jednak o kwalifikacjach zawodowych szczerwacy mamy pewną wskazówkę tekstową w IV 960: „Mądrze rzecz wyluszczali szczerwacze doświadczeni, / Myśliwi z tych mów wiele mogliby korzystać”. Interesująca jest też wypowiedź – wezwanie Wojskiego, który jest wodzem wyprawy na niedźwiedzia: „Jutro, rzekł, pół do piątej, przy leśnej kaplicy / Stawią się bracia strzelcy, wiara obławnicy”, III 776, z którego wynika, że strzelcy rekrutowali się ze szlachty, bo to do niej, choćby ubogiej, mówiło się *bracia* (choć tu może być mowa właśnie o strzelcach nie zawodowych), podczas gdy obławnicy pochodzili z chłopów. Wyraz *wiara* w jednym ze swych znaczeń to ‘szeregowi’ (najczęściej chodzi o zbiorowość żołnierską).

Wspomnieliśmy już o tym, że rzeczowniki osobowe oznaczające zawód mogą tworzyć grupy ściślejsze na zasadzie styczności w obrębie pola znaczeniowego. Do bogatszych należy grupa nazw związanych z dworem szlacheckim, głównie nazwy oficjalistów dworskich, np. *arendarz* ‘dzierzawca karczmny’; *cywun* ‘karbowy’; *czeladka* ‘służba domowa’, *czeladź*; *dziedzic*; *ekonom*, *furman*, *gumienny*; *kawiarka*; *kredens* ‘służba stołowa’; *kucharz*, *kuchcik*, *kuchta*, ‘chłopak kuchenny’; *ochmistrzyni* ‘w większych majątkach zarządzająca gospodarstwem domowym i folwarcznym’; *pastuch*; *pisarz*; *pokojowa*; *rachmistrz*; *setnik* ‘przełożony nad 100 chłopami’; *śluga*, *śluzący*, *szłużba*; *stajenny*; *stróż nocny*; *szynkarka*; *urzędnik*; *wójt* ‘pomocnik ekonomy, pilnujący wykonywania pańszczyzny’.

Nazwy związane z dworem magnackim to np. *dworski* ‘dworzanin’; *dżokej*; *dżokejstwo* ‘dżokeje’; *hajduk*; *klucznik*; *komisarz* ‘zarządca dóbr, administrator’; *laufer* ‘biegacz, pachołek biegnący przed powozem wielkopańskim’, *lokaj*, *lokajstwo* ‘lokaje’; *pacholeg*; *panna nadworna*; *kasztelan*, *podkomorzy*, *stolnik*, *wojewoda* i in.

Z zawodem prawnika łączą się terminy: *adwokat*, *jurysta*, *palestra*, *palestrant*; *syndyk* ‘pełnomocnik prawny’; *sędzia*, *asesor*, *rejent*, *woźny*. Z zawodem wojskowym: *adiutant*, *dowódca*, *drab* ‘żołnierz, pachołek’; *feldfeber* ‘feldfebel, najstarszy stopień podoficerski w piechocie, sierżant’, *fyzyljer* ‘strzelec’, *flankier* ‘harcownik, kawalerzysta wysłany na podjazd’; *general*; *grenadier* ‘żołnierz wyborowego pułku’; *hetman*, *kadet*, *kanonijer*, *kapral*, *kirasyjer* ‘żołnierz ciężkiej jazdy’, *kuryjer*, *legijon* ‘oddział wojskowy albo wojsko polskie pozostające w służbie francuskiej w latach 1797–1812’, zbiorowe; *legijonista*, *markietanka* ‘wędrująca z wojskiem sprzedawczyni jadła i trunków’, *naczelnik*, *oficer*, *pie-*

chur, podoficer, porucznik, rycerz, saper, sierżant, szeregowy, wachmistrz, wojownik, wódz, żołnierz.

Na uwagę zasługuje też pewna ilość wyrazów obcych (choć i w nazwach wojskowych są one obecne), służąca do oznaczania obcych realiów, uzasadnionych głównie stosunkami zaborczymi, np. *burgrabia* 'zarządca zamku', *czynownik* 'urzędnik w carskiej hierarchii urzędniczej', *feldmarszałek* (o Suworowie), *gifreiter* 'starszy szeregowiec' (w odniesieniu do wojska carskiego), *gubernator* 'wysoki urzędnik rosyjski zarządzający gubernią', *hofrat* 'radca dworu, nazwa urzędu pruskiego', *jeg(i)er* 'żołnierz rosyjski oddziału strzelców', *jegermajster* 'wielki łowczy dworu', *konstab* 'konstabl, policjant w Anglii', *kozak* 'żołnierz formacji wojskowej składającej się głównie z Ukraińców', *landrat* 'pruski urzędnik, naczelnik powiatu', *lord*, *policmajster* 'komendant policji okręgu miejskiego w carskiej Rosji', *policyja*, *proporszczyk* 'najniższy stopień oficerski w armii rosyjskiej za czasów caratu', *sprawnik* 'spolszczona nazwa naczelnika policji powiatowej w carskiej Rosji', *żandarm*.

Nieliczne są określenia zawodów występujących w środowisku miejskim. Należć tu mogą nazwy: *aktor*, *architekt*, *astronom*, *beletrysta* 'literat', *budowniczy*, *chirurg*, *czeladnik*, *flis*, *doktor*, *kat*, *majster*, *obserwator* 'astronom, kierownik obserwatorium astronomicznego', *rektor*, *retor* 'uczeń najniższej klasy w szkole jezuickiej', może też *tkacz*, *żak*.

Oto lista rzeczowników osobowych oznaczających zawód (znaczenie podaję tylko przy mniej zrozumiałych, które dotąd objaśnione nie były, lub przy więcej niż jednym znaczeniu, głównie za SJAM, czego osobno nie zaznaczam). Po hasle i ewentualnym znaczeniu liczba określająca frekwencję.

Adiutant, 1; *adwokat*, 1; *aktor*, 1; *architekt*, 2; *arendarz*, 2; *asesor*, 'tytuł urzędnika policji ziemskiej', 50; *astronom*, 2; *autor*, 1; *beletrysta*, 1; *budowniczy*, 1; *burgrabia*, 1; *cieśla*, 2; *chirurg*, 1; *chłop*, 16; *chłopiec* 'sługa', 1; *chłopstwo* 'chłopi', 5; *chorąży* 'urzędnik w dawnej Polsce', 2; *ciura* 'posługacz', 1; *cywun*, 1; *czeladka*, 3; *czeladnik*, 1; *czeladź*, 6; *czynownik*, 5; *dojeżdżacz*, 4; *doktor*, 2; *dowódca*, 3; *dozorca* 'guwerner', 2; *drab*, 'żołnierz, pacholek', 1; 'policjant', 4; *dworski*, 1; *dworzanin*, 2; *dziezic* w jednym ze znaczeń: 'właściciel posiadłości', 9; *dżokej*, 9; *dżokejstwo*, 1; *ekonom*, 12; *fechmistrz*, 1; *feldbeber*, 1; *feldmarszałek*, 1; *fizylier*, 1; *flankier*, 1; *flis*, 1; *furman*, 1; *gajowy*, 2; *general*: 1. 'najwyższy stopień wojskowy', 2. 'starszy woźny', 38; *gifreiter*, 6; *goniec*, 1; *gospodarz* w jednym ze znaczeń: 'właściciel nieruchomości ziemskiej, folwarku lub zagrody; rolnik kierujący gospodarstwem wiejskim', 6; *gospodyni* 'osoba zdolna do prowadzenia gospodarstwa domowego lub faktycznie kierująca jego całością lub działem', 1; *grenadier*, 2; *gubernator*, 1; *gumienny*, 1; *hajduk*, 2; *hetman*, 3; *hofrat*, 2; *instruktor* (wyrażenie *instruktor pułku*), 2; *jeg(i)er*, 25; *jegermajster*, 1; *jurysta*, 1; *kadet*, 1; *kanclerz*, 6; *kanonijer*, 2; *kapitan*, 15; *kapral*, 2; *kasztelan* 'w dawnej Polsce wielkorządca stojący na czele kasztelu', 2; *kat*, 3; *kawiarka* (II 500: „W Polsce, w domu porządnym, z dawnego zwyczaju / Jest do robienia kawy osobna niewiasta, / Nazywa się kawiarka”), 2; *kirasyjer*, 1; *klucznik* 'człowiek, któ-

remu powierza się klucze do bram’, 67; *kobeźnik* ‘muzykant grający na kobzie’, 2; *komendant* ‘dowódca’, 2; *komisarz* 1. ‘urzędnik państwowy’, 2. ‘zawia-
dowca dóbr, rządcą, administrator’, 3; *konstab*, 1; *kosiarz*, 1; *kozak*, 1; *kredens* (!),
1; *ksiądz*, 76; *kucharka*, 1; *kucharz*, 4; *kuchcik*, 8; *kuchmistrz*, 3; *kuchta*, 1;
kuryjer, 1; *kwestarz*, 17; *landrat*, 2; *laufer*, 1; *legijon*, 6; *legijonista*, 1; *leśniczy*,
2; *lokaj*, 5; *lokajstwo*, 1; *lord*, 1; *łowczy* (zestawienie: Wielki Łowczy Dworu),
4; *malarz*, 4; *major*, 41; *majster*, 2; *markietanka*, 1; *marszałek*, 1. ‘przewodni-
czący szlachty w powiecie’, 2. ‘przewodniczący konfederacji szlacheckiej’, 12;
młynarz, 1; *minister* ‘wysoki dygnitarz państwowy’, 1; *muzyk*, 4; *muzykant*, 1;
myślistwo, 1; *myśliwiec*, 12; *myśliwy*, 15; *mnich*, 6; *naczelnik* ‘zwierzchnik, prze-
łożony, przywódca’, 2; *nauczyciel*, 2; *nuncyjusz*, 1; *oblawnik*, 3; *obsacznik*, 1;
obserwator, 1; *obywatel*, w jednym ze swych znaczeń: ‘właściciel majątku ziem-
skiego, ziemianin’, 4; *ochmistrzynie*, 8; *oficer*, 14; *pacholę*, 1; *palestra*, 2; *pales-
trant*, 1; *pan* w jednym ze swych znaczeń: ‘posiadacz ziemi, szlachcic-ziemian-
nin’, 32; *panna* (nadworna), 1; *pastuch*, 1; *pejzażysta*, 2; *piechur*, 1; *pisarz*, 3;
pleban, 14; *podkomorzy* ‘wysoki urzędnik sądowy rozstrzygający spory grani-
czne’, 61; *podoficer*, 1; *podrabinek* ‘zastępca rabina’, 1; *podskarbi* ‘urzędnik
zarządzający skarbem państwa, minister skarbu’, 1; *pokojowa*, 5; *policmajster*, 3;
policyja ‘zbiorowe’, 2; *policyjant*, 1; *polityk*, 1; *pop*, 1; *porucznik*, 5; *poseł*, 10;
posłaniec, 2; *proboszcz*, 2; *proporszczyk*, 4; *prowincał*, 1; *prymas*, 1; *przeor*, 1;
ptasznik ‘człowiek zajmujący się łowieniem, hodowlą i sprzedażą ptaków’, 1;
pulkownik, 1; *rabin*, 1; *rachmistrz*, 1; *rekrut*, 2; *rejent*, 54; *rektor*, 1; *retor*, 1;
rybak, 2; *rycerz* ‘wojownik, żołnierz’, 10; *saper*, 1; *setnik*, 1; *sędzia*, 208; *sierżant*,
5; *skrzypak* ‘skrzypek’, 4; *śluga*, 27; *służący*, 2; *szluzba*, 1; *sprawnik*, 1; *stajenny*,
1; *strażnik*, 3; *stróż* (nocny), 2; *stolnik* ‘tytułarny urzędnik ziemski’, 29; *strzelec*,
39; *syndyk*, 1; *szczwacz*, 10; *szef* ‘dowódca, naczelnik wojskowy’, 4; *szeregowy*
1; *szpieg* ‘człowiek, który potajemnie śledzi czyjeś postępowanie i donosi o nim
swojej władzy, wywiadowca’, 9; *sztabs-oficer* ‘wyższy rangą oficer’, 1; *sztuk-
mistrz* ‘artysta’, 2; *szynkarka*, 1; *śpiewak* ‘artysta, który wykonywa utwór skła-
dający się z tekstu słownego i melodii’, 2; *tancerz* ‘człowiek zajmujący się tań-
cem zawodowo’, 1; *tanecznicza* ‘tancerka’, 1; *tkacz*, 1; *trębacz*, 1; *uczeń*, 1; *ulan*,
5; *urzędnik*, 3; *wachmistrz*, 1; *wiarus* ‘żołnierz, -szeregowiec’, 1; *wieśniak* ‘miesz-
kaniec wsi, chłop’, 4; *wieśniaczka*, 2; *włościanin* ‘chłop, wieśniak’, 9; *włość* w je-
dnym ze swych znaczeń: ‘mieszkańcy wsi, chłop, wieśniacy’, 4; *wojewoda* ‘tytuł
urzędnika w dawnej Polsce’, 8; *wojownik* ‘rycerz, żołnierz’, 2; *wojski* ‘tytuł urzęd-
nika w dawnej Polsce... , początkowo był to urząd wojskowy, z biegiem czasu
cywilny, na Litwie dopiero po unii 1569 r.’, 102; *woźny* ‘urzędnik sądowy’, 38;
wódz ‘naczelnik, komendant, dowódca, zwierzchnik’, 19; *wójt*, 1; *wysłaniec*, 1;
ziemianin w jednym ze swych znaczeń: ‘rolnik: a. posiadacz ziemi, przeważnie
szlachcic’, b. robotnik rolny, wieśniak’, 3; *ziemianka* ‘wieśniaczka’, 1; *żaczek*,
1; *żak*, 1; *żandarm*, 2; *żniwiarka*, 1; *żołnierz*, 18.

Na liście znalazło się 200 haseł będących rzeczownikowymi określeniami
zawodów; odpowiada im 1469 form wyrazowych w tekście eposu. Według

obliczeń W. Kuraszkiewicza⁵ PT obejmuje 9 370 haseł, które stanowią jego słownik, podczas gdy tekst zawiera 65 200 wyrazów. Rzeczowniki obejmują 4 073 hasła, co stanowi 43% słownika, a 21 401 form wyrazowych odpowiadających 33% tekstu. Jak na tym tle przedstawiają się rzeczowniki osobowe będące określeniami zawodów? Stanowią one w stosunku do haseł rzeczownikowych 4,91%, a w stosunku do form wyrazowych 6,86% tekstu pokrytego przez rzeczowniki. Na tle całości słownika PT nazwy osobowe zawodowe obejmują 2,13% słownika, a 2,25% tekstu PT. Średnia częstość nazwy zawodowej rzeczownikowej wynosi 7,34 wobec średniej dla jakiegokolwiek rzeczownika – 5,25 oraz średniej dla jakiegokolwiek wyrazu – 6,96. Zacznijmy od tych ostatnich danych.

Fakt, że średnia częstość rzeczownika jest niższa niż jakiegokolwiek wyrazu, jest zrozumiałą, gdyż na tę średnią składają się również wyrazy z funkcją gramatyczną, jak spójniki, przyimki, zaimki, o małej liczbie haseł i dużej liczbie wyrazów tekstowych. Zastanawiający jest natomiast fakt, że pewna tylko znaczeniowa grupa (nazwy zawodów) rzeczownikowa ma ten parametr wyższy od przeciętnego rzeczownika, tym bardziej, że na owe 200 haseł mamy 88 z fr = 1, 40 z fr = 2, czyli łącznie 128 haseł z frekwencją łączną 166. To prawda, ale z drugiej strony wśród haseł najczęstszych mamy, jeśli wyliczyć tylko pierwszych dziesięć, takie, których częstotliwość wyrażona jest liczbą dwu-, a nawet trzycyfrową. Są to hasła: *sędzia* – 208, *wojski* – 102, *ksiądz* – 76, *klucznik* – 67, *podkomorzy* – 61, *rejent* – 54, *asesor* – 50, *major* – 41, *general* – 38, *woźny* – 38. Mamy wśród nich dwie kategorie, które mogą budzić wątpliwości, mianowicie z jednej strony nazwy pospolite występujące w funkcji imion własnych postaci literackich⁶, z drugiej nazwy urzędów tytularnych⁷. Nie dotyczy to rzeczowników *ksiądz* ani *general*, wśród dalszych ośmiu *major* występuje w funkcji imienia własnego dla oznaczenia majora Płuta, a w pozostałych mamy do czynienia zarówno z imieniem własnym, jak nazwą urzędu tytularnego.

Co do funkcji imienia własnego, które pozostaje w sprzeczności ze znaczeniem (imiona własne oznaczają, ale nie znaczą), to wymijają się tu nawzajem dwie płaszczyzny, wymijają albo raczej nakładają w sposób podobny w pewnym sensie, jak w imionach czy nazwiskach znaczących, w grę wchodzi bowiem onomastyka literacka, nie językoznawcza. W drugiej kwestii, tj. czy powinniśmy włączać do naszej listy nazwy urzędów i godności tytularnych, odwołajmy się do wypowiedzi samego poety w jego „Objaśnieniach”⁸ przy pierwszym

⁵ Por. W. Kuraszkiewicz, Częstość wyrazów w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza i w „Wizerunku” Mikołaja Reja, *Studia Polonistyczne* II, 1975, s. 71–95, dane liczbowe ze s. 86. Nieco inaczej ogólne dane liczbowe wyglądają u J. Sambor, *Badania statystyczne nad słownictwem. Na materiale „Pana Tadeusza”*, Wrocław 1969. Sambor bierze pod uwagę tekst wierszowany bez Epilogu oraz towarzyszącej każdej księdze „Treści”.

⁶ Por. też: M. Zarębina, Funkcje osobowych nazw własnych w „Panu Tadeuszu”, *Zesz. Nauk. WSP w Opolu, Jęz. XIII*, 1991, s. 325–332.

⁷ Por. M. Zarębina, Niektóre funkcje nazw osób w „Panu Tadeuszu”, *Por Jęz* 1986/3, s. 153–165.

⁸ Do tekstu PT w wyd. nar. dołączone są „Objaśnienia” (s. 357–375) autorstwa poety. Tu s. 360.

wystąpieniu wyrazu *sędzia*: „Rząd rosyjski nigdy w krajach zdobytych nie obala od razu praw i instytucji cywilnych, ale je powoli ukazami podkopuje i roztacza. W Małorosji na przykład utrzymano aż do ostatnich czasów Statut Litewski, ukazami odmieniony. Litwie zostawiono całe dawne urządzenie sądów cywilnych i kryminalnych. Obierani są więc po dawnemu sędziowie ziemscy i grodzcy w powiatach, i sędziowie główni w guberniach. Ale że apelacja idzie do Petersburga, do mnogich różnego stopnia instancji, przy sądach więc miejscowych ledwie cień pozostał dawnej powagi tradycyjnej”. W podobnym duchu mamy uwagi w „Objaśnieniach” autora przy terminie *wojski, podkomorzy, woźny*. W intencji poety było zatem przypomnienie, że są to nazwy urzędów dawnej Rzeczypospolitej. Tymi nazwami określił głównych bohaterów epepei. Z natury więc rzeczy muszą się te nazwy pojawiać na kartach poematu często, co tłumaczy wszelką przewagę parametrów tekstowych nad słownikowymi.